

פרשת פֶּקֶר — הונאת דברים

נאמר בפרשה: "נְכִי תִמְכְּרוּ מִמְּכָר לְעִמִּיתְךָ, אוֹ קִנְיָה מִיַּד עִמִּיתְךָ, אֶל תּוֹנֵי אֵישׁ אֶת אֶחָיו" (כה יד). פסוק זה אוסר "הונאת ממון", וכפי שכתב הרמב"ם בהלכות מכירה (פרק יב הלכה א): אסור למוכר או לקונה להונות את חברו, כלומר אסור למכור במחיר מופקע מאוד, ואסור לקנות ולשלם הרבה פחות מהשווי האמיתי.

כמה פסוקים אחר כך חוזרת התורה ואוסרת שוב להונות יהודי אחר: "וְלֹא תוֹנֵי אֵישׁ אֶת עִמִּיתוֹ, וְיִרְאֶת מֵאֵץ לִקְיָה" (כה יז). מה פשר כפילות זו? לדעת רבי אברהם אבן עזרא, נצרכות שתי אזהרות: הראשונה לקונה והשנייה למוכר. אבל המלבי"ם מקשה על תירוצו: הרי מפורש בפסוק הראשון שהאיסור הוא גם לקונה וגם למוכר: "נְכִי תִמְכְּרוּ... אוֹ קִנְיָה!" ר' דוד צבי הופמן מפרש שהחזרה על איסור הונאה נועדה להוסיף שלא להונות גם בדרך מתוחכמת ונסתרת מעיני בני אדם, ולכן כאן הוסיפה התורה את המילים "וְיִרְאֶת מֵאֵץ לִקְיָה", וכמו שפירש רש"י: "כל דבר המסור ללב, שאין מכיר בו אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר בו: וְיִרְאֶת מֵאֵץ לִקְיָה".

לעומת זאת, רבותינו במסכת בבא מציעא (נח:) דרשו שההונאה השנייה שנאסרה בפסוק י"ז איננה הונאת ממון, כנ"ל, אלא איסור נוסף שלשונו דומה: איסור "הונאת דברים", כלומר, פגיעה מילולית בזולת וגרימת צער על ידי דיבור. בתלמוד מובאות מספר דוגמאות להונאת דברים: אם היה בעל תשובה, אל יאמר לו "זכור מעשיך הראשונים"; אם היה בן גרים, אל יאמר לו "זכור מעשה אבותיך".

יוצא שלמילה "הונאה" (או בנוסח אחר – שמשמעותו זהה – "אונאה" באל"ף) יש שתי משמעויות שונות, הונאת ממון והונאת דברים, ומוני המצוות מנו אותן כשתי מצוות נפרדות. ולמה משתמשת התורה באותו הלשון לשני איסורים אלה? מבאר הרב שמשון בן רפאל הירש שלהונאת ממון והונאת דברים יש מכה משותף: בשתיהן מנצל הפוגע את נקודת התורפה של הנפגע. בהונאת ממון הוא מנצל את בורות חברו בטיב הסחורה, ובהונאת דברים הוא מנצל את הרגישות של חברו שנפגע בקלות מדבריו.

איזו הונאה חמורה יותר? הונאת דברים או הונאת ממון? לכאורה הונאת ממון חמורה יותר מהונאת דברים, כי בהונאת ממון אדם לוקח מהשני כסף שלא מגיע לו, ואילו בהונאת דברים אדם רק מעליב את השני ולא לוקח ממנו שום דבר. אבל רבותינו אמרו ההפך, והפליגו בחומרת איסור הונאת דברים:

אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בר יוחאי: גדולה הונאת דברים מהונאת ממון, שרק בהונאת דברים הוסיף הכתוב להזהיר: "וַיִּרְאֵתָּ מֵאֲלֹהֵיךָ".

רבי אלעזר אמר: הונאת דברים בגופו והונאת ממון בממונו, ופגיעה בגוף חמורה מפגיעה בממון. רבי שמואל בר נחמני אמר: הונאת ממון אפשר להחזיר, אבל אם אדם מצער את חברו בדברים, אי אפשר לקחת בחזרה את הדברים שנאמרו.

בהמשך הסוגיה (נט.) מובאים דברי רבי אלעזר: מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה, ואף על פי שננעלו שערי תפילה, שערי דמעות לא ננעלו, שנאמר: "אֶל דְּמַעְתֵּי אֵל תִּתְּרַשׁ" (תהלים לט יג). ועל כך מוסיף רב חסדא: כל השערים ננעלו, חוץ משערי הונאה. ופירש רש"י: הצועק על הונאת דברים, אין השער ננעל בפניו. כלומר, אף על פי ששערי התפילה נעולים בשמיים לתפילות רגילות, מי שמבקש שיענישו את מי שציער אותו בדברים, תפילתו מתקבלת.

מהדרכתו של הנשיא הלל הזקן אפשר ללמוד כיצד מגיעים לזהירות שלא לצער אחרים. במסכת שבת (לא.) מסופר על גוי אחד שבא לפני שמאי, ואמר לו שהוא רוצה להתגייר בתנאי שהוא ילמד את כל התורה כשהוא עומד על רגל אחת, כלומר במהירות רבה. שמאי דחה אותו, ולא היה מוכן לגייר אותו. הלך אותו גוי לנשיא הלל, והוא גייר אותו לפי התנאי שהוצב. אמר לו הלל: "מה ששנא עליך אל תעשה לחברך! זוהי כל התורה כולה והשאר הוא רק הפירוש, לך ותלמד מעכשיו את הפירוש". כשם שאין אנו אוהבים שפוגעים בנו, ושגורמים לנו צער – כך עלינו להימנע מלדבר דיבורים שעלולים לפגוע בזולת.

יהי רצון שנזכה לקיים את תפילתו של רבי אלימלך מליז'נסק: "תן בלבנו שְׁנַרְאָה כֹּל אֶחָד מֵעַלְת חֲבַרְיָנו וְלֹא תִסְרוּנָם".